

NÉZŐ

Ez egy levél.

Nem.

Ez egy napló – magamnak.

Ez egy örökös kezdés, folytathatatlan.

Ez egy hiba, egy tévedés.

Ez egy javítás, ami inkább árt, mintsem az ellenkezője.

Ez egy levél, megszólítás nélkül.

Nem.

Ez szabadság, mégpedig félelemből: nem marad más, mint hogy ne legyenek nem szabad.

Ez egy emlék. Éppen most történik.

Ezek szavak. Én mondom ki őket.

Azt mondom, hogy én ezzel csaplak be titeket, akik nem tudjátok, hogy nem én mondom őket, miközben *tényleg igen*.

Ez az életem.

Közöd?

Van hozzá közöd?

Hát persze, hogy van, ha elolvasod.

A legszebb szavaimat elfelejtettem leírni.

Nem marad más, mint elveszni a lehetőségek rengetegében.

30 Hiszen annyi minden van, aminek érdekelnie kéne, és nem tud. Nem érdekel, miért esik le a kicsi, könnyű alma a fáról és a nagy, nehéz repülő

az égről miért nem. Az anyagok pedig végképp nem érdekelnek, ha csak nem saját ruháimról van persze szó. Semmi sem érdekel, ami megfogható, semmi sem érdekel, amit megfoghatok, de minden érdekel, ami megfogható volna, és megfogni mégsem tudom.

Egy férfi arca.

Egy férfié.

Voltaképpen még csak fiúcska. De az emlékezés és az emlékezet ideje szétbogozhatatlanul összecúsúszik. Az emlékezésnek pedig hatalmas őr áll ellen, nagy hatalmú gengszter, aki befogja a száját, ami szólni akar, mit szólni, sikítani, egyre inkább ordítani, míg a bűnöző az arc elé ragasztja a szürke ragasztószalagot. A bűnöző neve egy a bűnével. A bűnöző neve: *szégyen*. Vagy ahogy mások ismerik: *szemérem*.

A férfi arcát elrabolja az elbeszélés szemérme, ezért újat kell neki adni, újat kell neki teremteni. Teremtenem. A fiúcska haja legyen barna, mint a föld, a szeme alatta pedig kék, fénylő, mint az ég felette. Ne nézzen rám. Én se nézsek rá, én csak az arccsontja vonalát figyeljem. A száj legyen ívelt, de tartsa csúnyán. Az orra legyen egy kicsit nagy, hogy ha akarnék, se tudjak közel férkőzni az archoz, az arcához. Legyen elérhetetlen, mint a pestisektől óvakodó, de mindig a közelükben ólálkodó velencei doktorok maszkja. Sőt, az arca is legyen egy merő maszk, egy megfejthetetlen, elbeszélhetetlen talány.

Legyen színész.

A világ körülöttünk így csakis csupa díszlet lehet. Én azonban maradjak mindvégig néző.

Magamról beszélnem felesleges. Minden mondat, melyet elbeszélésem tárgyára aggatok, végül úgyis rám ragad.

All the world is stage. A félrefordításra majd álmaim éteri, elbeszélésem legvalóságosabb helyszínén hívják fel a figyelmemet: az egész világ nem színház, csak színpad. A kérdés csupán annyi, ki hát akkor a rendező. Mi történik az előadás idején kívül. És legfőképp: ki ül a nézőtéren.

Én a nézőtéren ülök, a férfi, a hajdani fiúcska pedig a színpadon. Ő nem ül, ő mozog, kíméletlenül és kiszolgáltatottan, szabadság nélkül, béna, beidomított paripa. És annál tehetségesebb, minél bénább, minél meszebb módon tesz eleget az idomított lét képességének. A férfi arca elbeszélhetetlen, de lenyűgöző csoda – nem az enyém. És az övé sem. Csupán

az ő rejtkehelye. A legbiztonságosabb kiszolgáltatottság, a legszentebb huzugság.

Nem hiszek neki.

Legyen színész, én pedig legyek író. Legyek, legyek, legyek, komolyan. És üljek a nézőtéren, és személyiségem integritása látszólag legyen megbonthatatlanabb, mint elbeszélésem tárgyáé a színpadon. Figyeljek. Az eredmény mégiscsak az lesz, hogy mondataim csak eltakarni tudnak majd, és megmutatni mégsem. Ahogy ő a szerepeivel, én zárjam magam szavaim közé. De a szavaimat válasszam meg én.

Figyelem, mert figyelhetem. Csodálatos és sötét rejtkehelyem van a nézőtéren, csodálatos, mert senki sem figyel, de én figyelhetek, mert úgy tartja kedvem, és azt figyelem, akit kedvem tartja.

Legyen az arca ilyen és ilyen, és legyen színész.

És azt mondom, legyen úgy, hogy szeressem, ha már szerettem.

De azt, hogy színész, ne szeressem semmiképpen.

Legyünk egyidősek, akik ikrek is lehettek volna akár, akik végigélhették volna együtt a rémséges gyerekkort, akik egymás félelmei, egymás biztonságai és egymás világának megszokott részei lehettek volna; de ne legyünk azok. Legyen úgy, hogy épp tizenhét évesen lássam először, legyek egy túlkoros, túlszűz Júlia. Azt mondom, legyek keserű, mert az vagyok. Azt mondom, legyek már túl nagy reménytelen szerelmeken, addigi tizenhét éveimet csakis a szerelemmel töltssem el, úgy, hogy a szerelem velem mindvégig nem törődött. Legyek épp tizenhét éves, éhes a szerelemre. És legyen ő is anyyi, és ne tetsszen, mert színész, mert játszani látom. Én pedig legyek véletlen néző egy sötét és fullasztó pincében. Kerüljek oda barátokkal, egy csodálatos, megértő élethosszi barátnővel, akivel együtt végigélttem a rémséges gyerekkort, és egy igazi haverral, akivel csakis nevetni lehet. Vigyenek le ők ketten ebbe a poros pincébe, kibogozhatatlan és csak utólag sorsszerűnek tetsző véletlenek során, szülővárosom egyik poros pincéjébe, ahol ismeretlen suhancok, kortársaink játszanak színházat. És ne tetsszen. És unjam. És főleg azt a fiúcskát unjam, akit barátaim az egekig magasztaltak, akinek tehetségét a kék messzeségig emelték. Azonban nekem ne tetsszen a barna haja, az arccsontja vonala, és legfőképpen ne tetsszen a nagy orra. Az emlékezés pedig lopja el tőlem a megítélés képességét, hogy valóban tehetséges volt-e. Az emlékezés egyetlenegy pillanatot ragyogjon csak be: a baki gyönyörűségét, a tévesztés csodáját. A megbocsáthatatlan memóriazavart, aminek nem lehet megbocsátani, hogy há-

rom évemet gazdája szolgálatába tékozolt. Az én gyönyörű három évemet. A fiúcska, aki legyen színész, egy pillanatra felejtse el a szöveget, egy pillanatra csupán, hogy észrevehetetlenül mehessen tovább a színjáték, de én, a figyelő néző egy pillanatra ne a szerepet lássam, hanem a higgadt vétkező arcát, aki felméri, mennyit veszthet, és mivel mondata felejtével sem veszthet semmit, folytatja monológját. A szövegeknyv ismerete nélkül pedig ne legyen módomban megállapítani, a megírt szöveget folytatta, vagy saját szavaival pótolta ki emlékezete hiányosságát.

Ebben az egy pillanatban lássam meg az arcát.

Nem a szerepéét, nem a színész szerepéét - az övét.

És nyilalljon belém a felismerés, hogy én ezt az arcot nem értem, és nem ismerem.

És legyen egyetlen szó, amivel megnevezhetem.

Legyen szép.

És ne értsem, miért az.

De akarjam tudni.

És legfőképp akarjam megfogalmazni tudni.

Azt mondom: legyen így, mert így volt; bár azért lett így, mert én így mondtam el.

Nem szóltam hozzá. A kortársak testének örvénye kisodort az utcára, a pincéből az ég alá, ami időközben megdőbbentően beborult: mindig

*Mirjana
Maurits-
Stojanović
jelmeztervei*

megdöbbenő, ha nem látni az átmenetet. Így csak a változás megnevezhető: hogy eddig még csak nézni se lehetett a vakító napnak otthont adó fényes boltozatra, most meg csak bámulni lehet a zaccsötét mindenséget a korpamód szétszórt, halvány csillagokkal. Szórakozott voltam, mint egy költő, és édesdeden aludtam, mint egy újszülött. Csak reggel, mint a más szépségétől részeg, de azt mégis elfelejtő másnapos kaptam kócos fejemhez: elvesztettem, mert meg nem találtam. S talán ha akkor hiszek ennek a bizonytalan érzésnek, nem kezdek bele a meddő játékba, a mihaszna képzelgésbe, és nem megyek oda hozzá az utcán, a bezárt kioszk előtt egy halvány alkonyon, amikor vesztetre és talán vesztére is felismertem.

Nem az arca volt szép, az tette azzá, ahogy ránéztem. Nem szépnek, széppé láttam őt. Rögtön, ahogy megismertem, ahogy megismerésemnek megadtam ügyetlen módját, hozzáférhetetlenné teremtettem a magam számára. Talán szombat volt, az előadás pár hete már elmúlt, és ez idő alatt nem gondoltam többet rá, mint az illetlen lett volna: néha tétlen szünetekben, néha, míg nem jön az álom. Az elszalasztottság romantikáját láttam benne, és meg sem fordult a fejemben, hogy ha eddig nem láttam városunkban, ezután sem fogom. Csak az emlékezés lámpafénye világít rá, hogy számtalan esetben mehettünk el egymás mellett, amikor még nem érdekelt, és csak a színpad reflektora teremthette érdeklődésem tárgyává: az, hogy ez a reflektor egy pillanatra nem szerepét, hanem őt mutatta meg. Legalábbis mindezt elhitette velem. Én pedig tizenhét éves voltam, egy túlkoros, túlszűz Júlia, és nincs az a józan, hideg meggyőzés, ami vissza tudott volna tartóztatni. Hozzáléptem, és gratuláltam. A tett számomra is meglepő volta elvette szavaim talán amúgy sem létező eredetiségét. Halványan mosolygott, és inkább úgy fogadott, mint akinek természetes, hogy előtte földig hajolnak a gyenge törzsű fák – ha ezt talán hamarabb észreveszem, hagyom az egész érzést a feledés enyészetének. De megközelíthetetlen bája, a szerepeket megbocsáthatatlanul felcserélve, a búvkörébe zárt. Középkori hősszerelmes lovaggá varázsolt, miközben várkisasszonnyá vált, fogoly hercegnővé, s akkor még nem tudtam, hogy ő az, aki önmagának fogolytartója.

Talán valami tanult jólneveltség tartotta a közelemben, az illem diktálta, hogy ne hagyjon faképnél, s a nevem, s úgy általában felőlem érdeklődjön. És így kezdődött el életem legértelmetlenebb párbeszéde, melyben, rá kell jönnöm: az egyetlen részt vevő fél csupán én magam voltam egyedül.

A napok, hónapok, s ha őszinte vagyok: évek, melyek ezután következtek, s melyek talán még ma is tartanak, s ki tudja, végüket mikor morzsolja el majd végleg a kegyetlen köidő, megbocsáthatatlanul egybefolynak,

mint akvarellfoltok egy vízáztatta papíron. Ennek az időnek eseményei nem adnak elmesélhető és történetforma keretet elbeszélésem tárgyának, legyen az ő vagy, ami valószínűbb: legyek az én magam. Görcs és oldás, megállíthatatlan váltakozások belülről, ám zsibbadt és titkolt szentimentalizmus mindaz, ami történt velem, miután megismertem, akit megismer-nem nem szabadott volna. S most, hogy mindent el akarok beszélni, be kell látnom: semmi nem segít.

Nem segítenek az emlékeim, mert képlékeny anyagukat átformálja az emlékezés, s a szavak égetőkemencéjében nem marad belőlük más, mint megmásíthatatlan kövületek, melyeket csak csodálni lehet vagy kegyetlen-mód széjjeltörni. Nem segítenek mások, mert nem segíthetnek, hiszen történetemről, ha szabad ezt a szót használnom, soha nem beszéltem senki-nek, miközben benne voltam, s csak most, ha végleg nem is távolodtam el tőle, született meg mégis valami egészséges távolságtartás, mely elbeszél-hetővé tette azt. Ám elbeszélésemben sem szavaimra, sem mások emlé-keztető szavaira, sem senki emlékére nem számíthatok: egyedül teremtő memóriámnak lehetek kiszolgáltatva, és a szavaknak, amiket úgy hiszem, én mondok ki, de amelyek minden pillanatban engem neveznek meg.

Nem tudok másra emlékezni, mint hogy vele szemben állok. Szemben állunk a kioszk előtt, és az alkony lassan bársonyhomályba burkolódik, de őt még fogva tartom a szavaimmal, fogva tartom, mert így akarom, mert fogva tart a szemével, fogva, akaratán kívül, s talán lehet, hogy ellenére. Szemben állunk véletlen találkozásainkkor, melyek akkori hitem szerint a gondviselés sorsszerű ajándékai, és szemben állunk egy pékség sorában várakozva, amikor kizsarolom a telefonszámát egy indokkal, mely olyan átláthatatlan, akár egy túlkaristolt kristálypohár. Szemben állunk utcán, téren, házban, csarnokban, színházban, ez fontos, erről később, szemben állunk a mindig szép ég alatt, esőben, míg felé tartom az ernyőm, napsü-tésben, míg ugyanaz a fény vonja be egymáshoz köze-sincs arcunk, szem-ben állunk három éven át, s állhatnánk kies mezőn, olajszín fák lombja alatt, francia kastély vagy ókori klastrom előtt, állhatnánk bárhol, én akkor is őt nézném, ha a földre szegezném arcomat: ne lássa idegességtől gyön-gén tikkelő szemem. Történetem lényege: hogy szemben állunk három éven át, s közöttünk változó mértékű, ám mindvégig bejárhatatlan távol-ság marad. Hogy szemben állunk három éven át, s ő hirtelen ellép előlem, kegyetlenül világitva rá, sosem volt igazán ott, ahova néztem, s fénynek hitt arca sem volt más, mint maszk csupán, festék, mitől megtisztít a lemo-só, s mely festéket, bárhogy is tiltakoztam évekig bevallani: én magam ken-tem kéretlen arcára, hogy benne gyönyörködni tudjak, s mely cselekedet ellen csak unalomból nem tiltakozott, s azon biztos meggyőződésből, hogy

előlem elfordulva barátaira nézhet, kik szeretik és ismerik. Ez a szembenállás, ez fontos. Szembenézni vele: a legsúlyosabb semmisség.

Szemben állni vele színházban: lényegében az, hogy én ülök, s ő mozog – s ezen életem későbbi változása, kegyes botlása, visszavont tévedése sem változtat igazán. Én ülök, bevon a sötétség, miközben őt figyelem a színpadon, szülővárosom poros pincéjében, hol foldozott társulata játszani képes. Ülök a nyikorgó faszéken, mozdulatlanul, hogy egy véten mozdulat se zavarja a kopás hangjával a sérthetetlennek hitt előadást, csak a tekintetem próbálom az előttem ülő kócos, göndör hajú nézőkkel teletömött sor fölött megemelni, hogy láthassam, hogy láthassam őt, hogy szembekerüljek e hazug módon is vele, hogy nézhessem bátor tikkeléssel. Egy-két előadását többször is megnézem, a játék ismétlődő rutinja alatt valami visszavonhatatlan és egyszeri, mégsem esetleges, csak rá jellemző bármit keresve, valami kincset, tévedést, őszintét a szerepjátékban, keresem, nem találok, s épp ezért elszántan kutatom tovább. Kutatom, hogy miért szép, ha nem az. Szeretném tudni. S legfőképp szeretném megfogalmazni tudni.

És ez a szüntelen szembenállás, ez a merev koreográfia, megköttözött nyugtalanság vészesen emlékeztetett gyerekkorom színházi élményeire, mikor a szomszéd városba vitt családom vagy iskolám. Szülővárosom ugyanis színházatlan, de még bejárható távolságra esik egy nagyobb városból, melyben ha nem is a legjobb, de még értékelhető előadások töltötték meg a patinás kőépületet. Talán bérletet is váltott családom vagy iskolám, netán mindkettő, bár mindegy is: és én e régi, ódon, mondhatni klasszikus épületben láttam először játszó színészeket. Ezek az első színházi esték zavartalan, talán túl gátlástalan nézőt is faragtak belőlem, hiszen sohasem a nézőtér földszinti székein vagy a kakasülő szédítő messzeségében, de mindig puha párnás páholyban ültem, hol nem figyelhetek a nézőtársak, mely páholyban a fal, a szék támlája és egyáltalán mindennek a mélybordó színe függönyre emlékeztetett, a mindig ünneptiszta bársonyfüggönyre, mely örök feszültséggel választotta el a nézőteret és a színpadot: választott el engem a hazug világtól, melynek igazsága érdekelt. És ez az igazság, tudtam, csak azokban a pillanatokban mutatkozik meg, melyeket én nem láthatok, tudtam, a függöny takarja az igazat és megmutatja az álcát, de az, amit takar, csak az álca fontossága miatt érdekelhet, érdekelhet jobban, mint az, ami körülöttem, és nem előttem történik. Gyerek voltam, ha nem vagyok még ma is az. Gyerek voltam, így nem is érthettem mindig, mi történik a színpadon, főleg ha táncoltak vagy énekeltek, ez mindig zavarba ejtett. Az operák változatlanossága és érthetetlen nyelve, melyet olasznak vagy franciának neveztek a szüleim vagy tanáraink, mindig kétségbe és unalomba üldözött, s amit mások szemlehunyvya melódiaként hallgattak,

én, nem tagadom, nemegyszer álomba menekülve tudtam csak elviselni. S a tánc, bár lekötött mindig, figyelmem rabul ejtését mégiscsak azzal érte el, hogy nem érttem, s a meg-nem-értésre mindig mint az érdeklődés előfutárára gondoltam. Nem érttem, miért és miért pont akkor a forgás, a végtagok lendülete, miért a fények. És bár nem érttem azt sem, ha a színpadon beszéltek, de ezen a tényen mindig felülemelkedtem, a prózai előadásokat megkülönböztetett várakozással kísértem. Talán mert szerettem a nyelvet, a koppanó és látszólag dallamtalan prózát, melyet, ha nem szeretnék, most beszélni se tudnék, így, ahogy: írni volnék képtelen, és nem bonyolódnék végtelen táncba saját mondataim megalkotásával. Mert ugye most sem szól más a számból, mint egy szüntelen és kérlelhetetlen monológ valakihez, aki nincs a színen.

Gyermek vagyok hát, akit előreengednek a páholyban, hogy lásson, és nem tud másra figyelni, mint a nyelvre, amit ért. Gyermek vagyok, aki meglát egy színészt, aki lehetne az apja is, de ez most nem számít. Gyermek vagyok, azzá tesz az emlékezés, és meglepődök, talán csuklok is ijedtemben, amikor egy piszkos és megbocsáthatatlan illúzió következtében úgy hiszem, úgy látom, e színész rám néz, kinéz felém. Egy hosszú és talán unalmas beszéd végén van, áll a hatalmas és csak az évek során összezsugorodó színpad közepén, körötte puritán rendezés pazar díszlete, valami angolkert-utánzat, én meg a páholyban ülök, körülöttem a nézőtér és egész jelenem eklektikus és modernnek vélt, alapjában véve elhibázott kellei, és a páholy elejének támasztva kerek és kicsi arcom, belebámulok a tekintetbe, ami, úgy hiszem, felém néz, és nem értem, nem is gondolok bele, hogy a nézőteret, benne engem is, megbocsáthatatlan sötét, áthatolhatatlan árnyak takarnak, nem veszem észre, hogy tekintetem elé már rég homály kúszott, amelyen át csak én láthatok, de amelyen keresztül nincs senki, aki figyelhetne a színpadról, ha akarna egyáltalán, mert még nem tudom, hogy minden színész vak, a reflektor fényei által megvakított. Gyerek vagyok, és életemben először látok szép férfiarcot, egy színészt, vagy egy szerepét, ki tudja már, gyerek vagyok, és egy visszavonhatatlan pillanatban, egy férfi határozottra festett vonásai miatt eljegyzem magam a legreménytelenebbel: azzal, hogy színészt szeretni merő képtelenség. Szeretni önmaga ellenében azt, aki nem önmaga. Persze akkor még ezt nem értem, és nem értem most sem. A ruhatárban, amikor rám adják a kiskabátot, s amikor kisodródok a fűtött csarnokból a hideg utcára, a férfi arcát kissé elfelejtem, s egész gyermekségemben nem törődöm vele többet, mint amennyit illik: néha tétlen szünetekben, néha, míg nem jön az álom.

Mire az általános iskola hosszú évei kiköptek a gimnáziumba, színház nélkül maradtam. Így minden épeszű körülmény adott volt ahhoz, hogy megfeledkezsek arról a kiskoromban sokszor hatalmába kerítő gondolatról, hogy voltaképpen nézőnek születtem, míg nem poros kisvárosom néhány addig számomra teljesen ismeretlen és később is csak félreismert fiatalja nem döntött úgy, hogy színházat csinálnak, kibérelve egy használatlan és poros pincét, mely helyiség mindenre emlékeztetett, csak a feledésbe merülő gyermekkoromban gyakran látogatott patinás kőszínházra nem. Itt láttam meg a hajdani fiúcskát, aki. A fiúcskát, akit. És ő tett újra színházba járóvá, ő tett nézővé, az ő nézőjévé, hétről hétre arra készítve, hogy alászálljak a dohszagú, kedvetlen pincébe, amit színháznak csúfoltak, és szembenézek a sosem lefedett, színpadnak nevezett korhadt dobogóval, ami játék előtt is pőrén engedte látni az épp gyakorló színészeket, vagy magukat annak játszó diákokat, függöny híján betekintést engedve a túl korán, de már beengedett érkezőnek a színházcsinálás anatómiájába, melyhez a nézőnek nem szabadna, hogy köze legyen, megmutatva mindent: a kellékek ragasztását, a díszletek festését, a spontánnak tűnő szöveg bevését, egyszóval láttatva volt számomra a megtestesült amatőrizmus, mely az előadásban is kiábrándító maradt volna, de így még inkább. Nem volt függöny, ami eltakarta volna a titkot, nem volt titok, amit érdemes lett volna eltakarni, mert nem tudták: a titkot a takarás keltheti életre.

Nem szeretem ezt a szót, mert nem az enyém; nem mintha bármelyik szó az enyém lehetne, amit mindenki egyformán megért vagy félreért. Vannak szavak, melyeket használatuktól függetlenül mindig igaznak és helyénvalónak érzek, melyek kimondása mindig a tökéletesség bizonyosságával töltönek el - hogy melyek ezek, az maradjon most takart titok. De vannak szavak, amik nap mint nap elárulnak, elárulnának, ha ki merném mondani őket, nagy, hatalmas, testetlen felhőszavak ezek, ködszavak, amiktől megvakul az ember, füstszavak, amiktől megfullad, betonszavak, amiktől moccanni se tud. Szószavak. S ezt felróni nekik igazán nem lehet. Minden szó hazug. Szóval nem szeretem ezt a szót: szerelem, mert mind közül ez a leghamisabb. Mert nem tudom, mi születik meg hamarabb: az érzésnek csupán testet ad-e a megfogalmazás, vagy ő is teremti meg azt minden percben. A férfit, a hajdani fiúcskát nekem nem lett volna szabad megszeretnem. Meglátnom sem szabadott volna, valami felsőbb erőnek meg kellett volna tiltania, hogy megismerjem a megismerhetetlent. Én komolyan hittem, és gyengébb perceimben komolyan hiszem ma is, hogy a fiúcska számomra rendeltetett. Nem tudom, miért, nem tudom, dolgom vele vajon csak annyi, hogy szeressem, bármennyire nem kér ebből, vagy az, hogy megszerettessem magam vele, vagy az, hogy a végére járjak, arca

látványa mért érzékenyít el újra meg újra, ha látom, nem tudom... Vagy csupán az, hogy hű és kérlelhetetlen nézőjeként mindig megérezem a beteljesülhetetlen tökéletességet, hogy rajta keresztül ismerjem meg a megtestesült hiányt... Ha szerepem valóban csak annyi, hogy néző, hogy nézője legyek, sorsom kezembe ragadva visszavonhatatlanul elrontottam. Kiléptem a nézőtér bársonyhomályából, odahagytam otthonom. Előbb cselekedtem, mintsem gondolkodtam volna, vad lettem és ösztönből taktikázó – a közelében akartam lenni. És néha én is elhittem, hogy későn születő színészi ambícióim, és nem csak a fiúcska megismerése utáni vágyam volt az, ami megbocsáthatatlan lépésre ragadtatott: beléptem a színjászó körbe, hetenként többször is alászállva életem legsötétebb terébe, a fullasztó pince sűrűjébe.

Egy pékség sorában várakozva zsaroltam ki a telefonszámát, könnyedén, mintha nem is érdekelné a színjászó kör, s úgy általában a színház iránti olthatatlan kíváncsiságomra hivatkozva, mely végeredményben igaz is volt, ám hogy hogyan is, ahhoz semmi köze nem lehetett. Vagyis éppen hogy nagyon is sok köze volt hozzá, ám éppen ezért nem avathattam be – a jó ég tudja, lehet-e a szerelemről a szerelem tárgyának beszélni az éles, fényes jelen időben, a jó ég tudja, és a boldog szerelmesek. Ám én nem voltam boldog, és most sem vagyok az, a szerelem szót pedig csak jobb híján használom. Azt mondtam, be akarok lépni a színjászó körbe, az egyetlenbe, mely városunkban működik: az övéjükbe tehát, és mint az alattomos elhallgatásoktól mentes ártatlanság, voltam képes beszélni erről vele. Nem tudom, hazudtam-e, nem emlékszem a szavaimra, őt figyeltem, ám az ő beszédét is nehezen tudom mindent felejtő, mindent újrateremtő emlékezetembe visszaidézni, csak az arcára emlékszem, a hideg ellen nyaka köré tekert, az idő múlásától s a mosások nyomaként bolyhosodott sálra, a lányosan szűkített kabátra, teste türelmes tartására, mely átütött a ruhatömegben, és a tekintetére, ami elnézett fölöttem. Lassan beszélt mindig is, mint aki megfontolja minden mondatát, bölcsnek hittem ezért, és lassúságát a töménytelen mondanivaló kiválasztásának szentelt időként értelmeztem, és sokáig eszembe sem jutott, hogy nincs mit mondania. Hogy nincs mit mondania – nekem. Magasabb volt már akkor is nálam, könnyű volt hát felettem elnéznie, talán rám nézni nehezebb is lett volna – minden, minden bizonytalan. Ami biztos maradt, a cetli a zsebemben. Egy barnás papírdarab egy péksütemények csomagolására szánt zacskóból tépve. Egy mára meggyűrt, kidobhatatlan feleslegszemét – rajta elkent, puha grafitral, mint sáros madárnyomok, néhány kósza számjegy, a telefonszáma, s fölötte kibetűzhetetlen cirkalmakkal az ő neve, saját kezével írva.

Nem úgy léptem be e tőlem teljesen idegen körbe, mint ahogy a félszeg lánykák tipegnek életükben először a hidegnek vélt tóba, apró lábujjukat hirtelen kikapva a jeges érintéstől, nem. Bár rázott a hideg engem is, fogam összeszorítva gázoltam a fagyba. Miféle túlpártot követtem, nem tudom. Miféle csalás hitette el velem, hogy van túlpárt, és nem a végeláthatatlan tengerben indulok, miféle káprázat feledtette el velem, hogy úszni sem tudok, és így ki vagyok szolgáltatva mindenféle idegen mélységnek. Fáztam. A pincébe, ahol hetente többször tartották próbáikat elszánt kortársaim, nem volt fűtés. Persze ez nem tűnt fel rögtön, valami kérlelhetetlen indulat, stréber ésszerűség a buta vágyakozásban, arra a lépésre ragadtatott, hogy megvárjam a nyarat, és csak akkor induljak neki félelmem és kívánságom terepének, bár még télhez ragaszkodó tavasz volt, amikor a fiúcskának színészi terveimről hazudtam, amikor telefonszámát elkértem. Az antrét, mint a madarak, a meleg időig halasztottam. Addig is, nem várva a véletlen találkozásokat, néha kicsomagoltam zsebemből az egyre barnuló, maszatos papírfecnit, és felhívtam. Nem túl gyakran, hogy gyanús ne legyek, s hogy, mit tagadjam, magam is kipihenhessem az érzelmi megrázkódtatásokat. Nem az ész vezérelte lépéseim. Még csak nem is a szív. Csak valami ismeretlen indulat, egy képzet: a fiúcska képzete. Néha látványa a színpadon, esetleg pár percnyi beszéd vele az utcán vagy a telefon kagylóját izzadó kézzel szorongatva, mindez napokra garantálta a bárgyú mosolyt az arcomon, és az oktondi boldogságot a szívemben. Boldog voltam, hogy van, s ezért boldog vagyok most is. Ám hogy léte menyire külön az enyémtől, több időbe telt meg tanulnom, mintsem illet volna, hiszen sejthettem volna már az első pillanattól.

Ám mi volt az első pillanat? Hány nyitányt bír el egy történet, ha egyáltalán van történet, és nem csak újabb és újabb kérlelhetetlen kezdetek sorakoznak egymás után, az elbeszélhetőség álcájában? Vajon ugyanaz-e a vágy a fiúcska és a fiúcska elbeszélése után? Vajon csupán egy esendő és beteljesületlen emberi gerjedelem keresi máshol, a szavakban, beteljesülését? Vajon szeretnék-e a cseperedő színészfiúról beszélni, ha megszerettet volna úgy, ahogy kívántam? Vagy tudom is én, hogyan kívántam őt? Akkor már biztosabb tér a mondatoké, legyen az akár mocsár, tenger vagy sziklafal. Szeretek kezdeni, mindig csak kezdek. Történetem momentumai bevezetések. A függöny már felment párszor, de még mindig magasabbra húzódik. Az ajtó kinyílik, de mögötte mindig találni egy másikat. Kezem a kilincstre teszem, s egy újabb kilincstre. A faajtót magam felé húzva pedig feltáruul előttem egy homályba vésző lépcsősor, aminek nem látom a végét, csak tudom, hogy a vakító nyári fény elől egy füledt pincébe vezet.

Tudom, mert sokszor jártam itt már, előadásokat néztem, amik nem érdekeltek, mert nem a játék, nem a játszó, egy játszó érdekelt. Amíg a színjátszó kör vezetőjével beszéltem, alig látok: napfényhez szokott szemem lassan tájékozódik az ablaktalan térben. A fiúcskával már megbeszéltem izazadó tenyerű telefonhívásaim során, hogy szól a vezetőnek, érdeklődöm, s tessék, most valami meghallgatásra valóban eljöttem, hiszen ha be akartam lépni, be is léphetek. Már láthattam volna az előadások előtt ezt a nőt, harmincas vampot, hiszen többnyire az előadások előtt érkeztem, belátva a nem létező színpad mögé, láttam is, csak nem figyeltem. Nem őt figyeltem. Most kénytelen voltam. Miközben munkájáról beszél, arról, miként rendezett már és hol, hogy vetette ki magából az értetlen szakma, s micso-da öröm volt neki, mikor szülővárosom érdeklődő fiataljai megkeresték őt szakmai útmutatójukként, lassan végre kiveszem arca vonásait, a festett, aszkéta ábrázatot. Mire szemem megszokja a villanyhomályt, végére ér beszédének a nő, és akár egy inkvizítor, kérdéseket szegez nekem, mért jöttem, mit akarok, most és úgy általában. Apró szünetekkel végignyeldesett ideges mondataimat higgadtan hallgatja végig, én pedig a színház iránti olthatatlan szeretetemről beszéltem, és hitemről, mely szerint a színpadi lét igazabb a valódi életnél. Nem hazudok, tényleg így gondolom. De arról mégsem beszélhetek, hogy elkeseredetten vágyom a boldogságra, amit meglátni véltem egy fiú arcában, s az, hogy itt vagyok, éppúgy esély eme érthetetlen vonzalmam megérteni, mint másik szenvedélyemet, a színházat ismerni meg jobban, mely kívánságok életem ezen szakában számomra is megkülönböztethetetlenül gabalyodtak egyggyé. Máig sem tudom, miért pont a legfontosabb, a leginkább életbe vágó dolgokról kell az embernek hallgatnia. Azt sem tudom, e hallgatás tényleg kell-e, vagy egyszerűen csak kényelemből illik.

Nem mondhattam el mindent, nem is akartam. Utólag visszanezve, azt hiszem, egész épkézláb mondatokat faragtam, talán kicsit sajnálom is, hogy vágyott színészfiúm épp a zord rendezőnővel való beszélgetésünk után toppant be, vagy inkább le, a pincébe, láttam az aszkétaképű vamp mögé nézve, ahogy neki háttal letódul a lépcsőn a fél színészbagázs, éles, hangos csürhe, tehetségtelen horda. Talán a fiúcska is tehetségtelen volt, és elfogultságom tett vakká, ha ugyan nem tehetsége tett elfogulttá - de hát nem az, épp esendő bája. Néztem, ahogy egy számomra visszataszító közeg természetes egyedeként mozog, viselkedik, nevet és beszél a számomra legfontosabb. Pedig nem különbözött sokban társaitól, csak megfontoltabb volt, s mozdulatai kimért eleganciája, beszéde figyelemfelkeltő lassúsága kölcsönzött neki valami titokzatosságot, valamit, ami személyiség helyett jelenségéggé varázsolta. Szerettem nézni. Mikor megszerettem,

sem tudtam, miért pont a baki miatt szerettem meg. Talán mert a tévesztés kivételes pillanatában vált kristálytisztává: lassú eleganciája, mely a színpadon először taszított, az övé, s nem a szerepé, akit játszik. Akkor sejtettem meg, amit később tudtam. Soha nem játszott szerepet. Mindig csak magát játszotta. Színpadon, életben, bárhol. Játszott, s velem szemben állt, aki képtelen voltam a hazugságot és az őszinteséget olyan természetesen egyként megélni, ahogy ő tette. Szemben álltam vele mindig, és lenyűgözött, hogy nézhettem.

Most talán több másodpercig is, mint kellett volna. Az aszkétaképzés szigorúan rám nézett, majd hátra, merre figyelek, nem mintha a zúgó hangok, a valószínűleg tanítványnak gondolt gyerekek felé nem nézett volna amúgy is. Én voltam az ostoba, aki nem számította ki előre a kiszámíthatót, vagy a nő volt gonosz, nem tudom. De abban a percben kegyetlenségnek éltem meg, hogy produkcióra kényszerített, s csak az emlékezés pillanatában tűnik természetesnek, hogy ha színészkedni akartam, hát színészkednem is kellett. Világéletemben néző voltam, székem odahagynom nem lett volna szabad. De mit tehettem volna, sodródtam, fogam összeszorítva mentem a hidegnek vélt vízbe egyre beljebb, majd megfagytam, pedig nyár volt. Nem tiltakozhattam a zord rendezőné kérése ellen, mely szerint ha színészkedni akarok náluk, mutassak is valamit. Húzódóztam a feladat elől és elkeseredett voltam, mivel a fiúcska, aki nekem a legfontosabb volt, sem mentségemre nem sietett, sem meggyőzni nem akart szégyellősségem oktalanságáról. Akkor éreztem először ezt. Hogy ő velem semmilyen. Tehetetlenül sodródtam ezután, mint egy gazdátlan, élettelen tárgy a víz felszínén. Nem volt erőm tiltakozni, bárki kért tőlem bármit is.

Azt kérték, mondjak verset. Szánakozásra méltóan remegett a lábam, de leszorítottam, ne látsszon, ne szánjanak, mikor felmegyek a színpadnak csúfolt pódiumra. A korhadt fatákolmány nagyot reccsent, ahogy ráléptem. Furcsa volt otthonom látni, a nézőteret, innen fentről, így máshonnan, bizarr volt, szinte istenkáromló pillanat, hogy én, az örök néző a színpadon állok a nézőtéren ülő színészkezdemények tekintete által figyelve. Valami híres verset mondtam, olyat, amelyet kötelező megtanulni az iskolában, amit csak e kényszer miatt tudtam, de azért tetszett is. Mint aki transzba esik a félelemtől vagy érzéketlen lesz a fájdalomtól, alig emlékszem a szavakra magára. Nem tudom, milyen voltam. Nem tudom, milyen színész lettem volna, ha ezt az idegen utat választom. De nem szavaltam olyan égbekiáltóan rosszul – hiszen maradhattam, s maradtam még egy évig, egy bő évig, mely idő életem legnagyobb kalandja lett, de legnagyobb zsákutcája lett volna, ha véget neki még időben nem vetek.

A filmszínházak vásznain sincs más, mint kétség, fájdalom és várakozás a változásra. A filmszínházak vásznain forgó életek is nehezen tűrik a boldogságot, a mozibajárót sem az öröm érdekli. Vagyis pont az öröm érdekli igazán, de hát mit kap, boldog befejezést, cukros csókot, habos esküvőt, ám előtte csalás és csalatás képei peregnek előtte. A mozifilmek kép-
telenek ábrázolni a tiszta örömet, ha ugyan van ilyen, és a boldog perceket kis vágásokkal, zongorazenével kísérve mutatja be az emlékező elbeszélő hangja. Nem tudom, az idő, amit a színjátszó körben töltöttem, boldog volt-e, de szép volt, és jó volt megélni, az emlékezetben pedig színes és kavargó kollázssá vegyül minden perce, fényes karnevállá. Örök és megmásíthatatlan díszletként egy megbocsáthatatlanul sötét pinchelyiség adatott, egy csupa zug, csupa doh barlang, amelyben minden porszem felzizzent, minden porcica kavarni kezdett, ha az ajtó kitérült, valaki belépett, és magával hozta a huzatot, ha valaki érkezett, de én nem érkeztem soha, én mindig csak ott voltam, mindig csak vártam, hogy a porfelhők táncából megfigyelhessem, valaki jön, akit várok, aki maga a perzselő fény a halovány falak között, fény volt ő, mert azzá láttam, mert azzá vált halovány figyelmem által.

Szerettem nézni. A mozdulatait. Ahogy a meredek lépcsőn tudott menni, oldalazó biztonsággal, akár egy akrobata. Ahogy a köszönések mellé egy kis bólintást is küldött mindenkinek, fejét leejtve, szemöldökét a legészrevehetetlenebbül felhúzva. A lassúságát. A figyelmet, ahogy leült egy székre, hogy mindig volt nála egy papírzsebkendő, megtörölni egy koszosnak vélt asztal lapját. Ahogy figyelt. Szerettem figyelni, ahogy figyelt másokra, ahogy bólogatott kiszámíthatóan, ahogy mosolygott illedelmesen minden viccesnek szánt mondat után. Ahogy játszott az életben, ahogy maga volt a színpadon. Megfejtethetlen és megközelíthetetlen volt, mert hiányzott belőle bármi rejtély vagy titokzatosság. Nem volt érthetetlen, de elérhetetlen igen, és ez épp elég volt ahhoz, hogy ha már neki nem voltak titkai, vagy legalábbis így hittem sokáig, titkot teremtsék belőle, az én saját elbeszélhetetlen titkomat, amire gondolni lehet, amit babusgatni tudhatok, amit álommá váltok, hogy valóság soha ne is lehessen.

Annyira érdekelt, annyira erősen gondoltam rá egyre inkább, hogy szinte mindennap újra és újra elfelejtettem az arcát. Nem volt mit tennem, újra kellett látnom. Elnagyolt vonásai voltak, mint egy maszknak, és nagyobb orra, mintsem azt soványkás arca elbírna volna. De szeme mindig szomorú és megjegyzehetetlen égékje mégiscsak arról győzött meg: nemhiába szeretem, ha szeretem. Szerettem, mert szeretni akartam, mert vágytam a kamaszos hányingerre és forró remegésre, testem kiszámítha-

tatlan reflexeire, ha láttam. Azt hiszem, szép volt. Figyelmemtől függetlenül az volt, szép lett volna akkor is, ha rá se nézek, de néztem. Mi mást tehettem volna. A bőre finom fehér volt, akár a porcelán. Félttem, ha hozzáérnék, széjjelporladna.

Szerettem a pincét, mert megajándékozott a fiúcska közelségével. De nem szerettem, hogy mindezért színésszé kellett volna válnom, ezért csöndes lettem, figyelő, és a próbákon mindig a kisebb, pótolható szerepekre pályáztam, nem mintha nagyobbakkal akartak volna elhalmazni. Csupa csont, csupa festék rendezőnőnknek volt érzéke a realitáshoz. Többnyire rövid darabokat próbáltatott, instrukcióit cigarettafüsttől kiszárított hangján recsegte el. Én csöndes voltam, és nem barátkoztam, sem fiúval, sem lánnyal – nézni voltam, nem részt venni, figyelni, nem figyelve lenni. Valójában nem kedveltem a színészeket, hangos, örvénylő csapatot. Mind egyikük akár egy közhelyszótár cikke lett volna, az álmos tekintetű lányka, a törtető debella, a bohókás fickó... Szerepük, hogy színésznek képzeltek magukat, s én nem tudom, mivégre, talán, hogy megkülönböztessék magukat a megvetett fenti világtól, mely a pincéből kijutva rájuk tör ugyanis, vagy hogy bőrüket, mint a kígyó, cserélgessék szabadon... Az én szeretett fiúcskám, bárhogy kívántam is, nem különbözött tőlük. Színészfiú volt, és a legjobb minőségből: mindent eljátszott, mert nem volt senki. És gyöngye alkatával, nagy orrával mit sem törődve, szépnek hitték rajtam kívül mások is. Az aszkétaképzés asszony pedig rajonghatónak alkotta meg őt, akire sóhajtván gondolhatnak az életre eszmélő bakfisok, plakátszerelmes gyermekek, hétről hétre felébresztve bennem a kiirthatatlan kételyt, hogy én sem vagyok a rajongóknál több, esetleg másabb.

Beszéltünk, amennyit szükséges volt. Mikor lesz próba, mit hogyan játszik, hol nyaral, hogyan eszi a palacsintát. Szerettem, ha beszélt, a szinte éneklően dallamos hangszínét, és miközben szemben álltam vele, pincében, utcán, ahol adatott, mégis valami oktalan indulat mindig arra készítette, hogy én beszéljek. Gyenge, csöndes jellem voltam, de vele erőskezű zsarnok, mert ő még nálam is gyengébb és csöndesebb volt. Valami ösztön összes erőmet beszélgetéseimre tartogatta, hogy a próbák jeléseire elfogyjanak, ahogy erőtlenné lettem az iskolában is, hiába közeledett az egész gimnázium végnapjaival a várt érettségi. Sovány voltam mindig, de lefogytam, társasági ember nem voltam, de barátaimat egyre inkább hanyagoltam. Barátaim is hanyagoltak engem, elbeszélhetetlen terepekre merészkedtek, amihez nem volt közöm, bár nem is érdekelt. Dehogynem érdekelt. De nem akartam tudni a szerelemről, más szerelmekről. Én nem voltam szerelmes, mert annak csak a viszonszeretett nevezheti magát. Élethosszi barátómm, kivel átéltem a rémséges gyerekkort, olyan bajokkal küzdött, me-

lyeket én nem érthettem, olyan magányról beszélt, melyről nem lehetett fogalmam. Mert miféle magány létezik a szerelem szájában túrva. Miféle magány lehet a lépcsőkorklát hideg fémvázának dőlve, ha a jeges érintést felfogja a más nemű puha tenyere a derék közelében. Az én magányom másfajta volt, olyan, ami folyton kacérkodik saját felszámolásával. Magányos voltam, mert egyedül voltam. A közelség magányáról honnan is tudhattam volna.

Honnan is? Csalás által. Káprázatok segítségével. És csaló káprázatok között éltem: színházat játsztam magammal. Statiszta voltam mindig és mellékszereplő; ez is épp elég sok volt a magamfajta nézőnek. Figyelmem tárgya, a cseperedő fiúcska azonban rajongható cinikus volt vagy kisfilói hősszerelmes, komolyan vette, amit játszik, s legkomolyabban, hogy színészt játszik. Én pedig őt vettem komolyan. A féltékenységet pedig sokáig nem ismertem: soha nem bántott, ha a színpadon más arcára nézve szavalt fénytől csillogó szemmel, vagy ha bármelyik színészcsitrihez hozzáért vagy az hozzáérhetett. Okosabb voltam, amennyire érzékeny, és átláttam minden játékon, hiába voltam a rabja. Talán egy kicsit ostobábbnak kellett volna lennem a boldogsághoz, egy pillanatra kiiktatni hideg figyelmem, bedőlni a blöffnek, mikor rám osztott szerepem szerint szende szűzként kellett volna pirulnom a gaz csábítóként viselkedő szeretett színészfiúcska szavalt szavai előtt. A fűtetlen pincében nehéz volt télen próbálni, de legalább előadások nem voltak, nem mintha engem már bedobtak volna a mélyvízbe szerepelni, vagy nem mintha minden próbán nem lettem volna amúgy is vízben, ismeretlen, mély terepen, elviselhetetlen tenger közepén kalimpálva, aminek csak a kék színe adott némi vigaszt. Fáztam, de mások is fáztak: kabátban próbáltunk, rajtam idéetlen sapka is volt talán, a fiúcskán pedig a hétről hétre egyre bolyhosabb, mégis elegánsan megkötött sála, ami eldönthetlenné tette: bohócra vagy arisztokratára emlékeztet-e jobban. Sose láttam udvarolni, csak színpadon, most a színpadon voltunk, és nekem udvarolt. Rám nézett, hogy lássam, hogyan nem fog rám nézni sohasem. Megérintette a kezem, de tudtam, kesztyűm mögé nem tapint. Hozzám beszélt, hogy megmutassa, mit nem mondana nekem soha. De még annyira sem érdekelt, hogy ne szeressen. Okos voltam és boldogtalan, mert nem hittem neki. Hiszen hogy megmutassa végső érdektelenségét, még arcomra is tapasztotta volna szépen ívelt, hazug száját, éreztetve, semmit nem érez, de nem engedhettem, hogy első csókom egy meg nem történt csók legyen. Arrébb húzódtam, és fertőző náthára hivatkozva, köhögések közepette kiestem a szerepből, amiben nem voltam sohasem. Bátor voltam és gyáva. És nem éreztem szégyent, amikor a pince homályából egy cigarettafüsttől megkopott hang dühösen azt recsegte: *amatőr.*